

використані «просвітянами» і в іншому ракурсі. На останніх сторінках видань, що виходили під егідою товариства з 1908 р., стали регулярно друкуватися питання, адресовані читачам і спрямовані на визначення їхнього ставлення до прочитаного твору: що в ньому сподобалося, що залишилось незрозумілим, що вони хотіли б прочитати з цієї чи інших тем у подальших випусках книжок «Просвіти» тощо. Звичайно, з точки зору сучасних вимог методології соціології читання цей перелік запитань може видатися занадто спрощеним, однак слід враховувати, що запитання адресувалися читачам, як правило, з дуже низьким рівнем освіти, неспроможним дати розгорнуті письмові відповіді на них. Відгуки на книги та відомості про тих, хто їх читав та як сприймав прочитане надсилалися до «Просвіти» у довільній формі, як, наприклад, у листі 28-річного І. Вербицького з с. Комиші Зіньківського повіту Полтавської губернії у 1909 р. [4, с. 51]. Результати цього соціологічного опитування українських читачів знайшли певне висвітлення у звіті «Просвіти» за 1909 р. [4, с. 137–182].

Є всі підстави стверджувати, що ідеї, викладені у праці Д. Колоніуса, діячі «Просвіти» мали намір реалізувати у більш повному обсязі за умов, коли настануть кращі часи для ведення просвітницької праці, особливо на периферії. Так, коли у 1910 р. ліквідаційна комісія «Просвіти» займалась справами улаштування майна вже забороненого владою товариства, то у загальному списку паперів видавничої комісії рукопис Д. Колоніуса було виділено окремим рядком, що свідчить про його особливу цінність для товариства. Після Лютневої революції 1917 р. діячі відродженої «Просвіти» мали намір повернутися до теми, запропонованої для вивчення Д. Колоніусом. Про це свідчить знайдений в архіві інституції рукопис без підпису і дати, в якому викладено міркування стосовно використання анкети Д. Колоніуса в тогочасних умовах [5, арк. 4–8]. Питання, наведені у післяреволюційному рукописі, багато в чому дублюють ті, що були сформульовані «просвітянином» з Глухова наприкінці 1907 р. Однак тогочасні складні соціально-політичні й економічні умови, особливо відчутне погіршення зв'язків з периферією, стали непереборною завадою на шляху реалізації ідеї Д. Колоніуса.

Можна з упевненістю констатувати, що соціологічна діяльність київської «Просвіти» була однією з перших спроб колективного наукового підходу до вивчення масового читача саме української книги та його читачької психології. Внаслідок заборони товариства царською владою ця робота, на жаль, залишилася незавершеною. Але немає сумнівів в тому, що якби вона була доведена до кінця, то її підсумком стала б розробка великої видавничої програми діяльності «Просвіти», спрямованої на якомога більш повне залучення українського громадянства до найкращих надбань вітчизняної і світової науки і культури. У післяреволюційний період спостерігався новий сплеск інтересу до цієї теми, але він не отримав розвитку з багатьох причин.

ПОСИЛАННЯ

1. Грінченко Б. Перед широким світом (Книга на селі) / Б. Грінченко. – Київ, 1907. – XII. – 320 с.
2. Державний архів Київської області, ф. 1447, оп. 1, спр. 1.
3. Сагайда Я. До уваги наших просвітніх інституцій / Я. Сагайда // Рада. – 1907. – № 181. – 10 серпня.
4. Звідомлення товариства «Просвіта» в Київі, заснованого в пам'ять Т. Шевченка, за 1909 рік. – К., 1910. – 220 с.
5. Державний архів Київської області, ф. 1447, оп. 1, спр. 47.

Зворский С.Л. Глуховчанин Дмитрий Колониус и его программа изучения украинского читателя (1907 г.)

В статье приводятся биографические сведения о глуховчанине Дмитрии Михайловиче Колониусе, его семейном окружении, раскрыта и охарактеризована разработанная им исследовательская программа «Что и как читает наш народ?» (1907 г.) и ее судьба после рассмотрения в издательской комиссии киевского общества «Просвита». Отмечается, что программа изучения украинского читателя, предложенная Д. Колониусом, была одной из первых попыток в институционализации отечественного читателеведения, продолжением исследования Бориса Гринченко в этой области.

Ключевые слова: Дмитрий Михайлович Колониус, украинское читателеведение, киевское общество «Просвита», Борис Гринченко.

Zvorskyi S.L. Dmytro Colonius from Hlukhiv and his studying of Ukrainian reader program (1907)

Article induced biographical information about Dmytro Mykhailovych Colonius from Hlukhiv, his family environment, discovered and described it developed a research program «What and how our people are reading?» (1907) and its fate after consideration by the Commission of publishing the Kiev Society «Prosvita». It is noted that the program of study of Ukrainian reader proposed D. Colonius, it was one of the first attempts to institutionalize domestic reader study, Borys Hrinchenko continuation of studies in this area.

Key words: Dmytro Mykhailovych Colonius, Ukrainian reader, Kiev Society «Prosvita», Borys Hrinchenko.

28.02.2017 р.

J

УДК 37(09): 379.822 «1910/1917»

В.В. Снагощенко

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ ГЛУХІВСЬКОГО УЧИТЕЛЬСЬКОГО ІНСТИТУТУ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються основні тенденції освітньої діяльності педагогічних музеїв України, характеризується освітня діяльність педагогічного музею Глухівського учительського інституту, її вплив на професійну підготовку майбутніх учителів на початку ХХ століття. З'ясовано основні напрямки роботи та особливості в діяльності зазначеного педагогічного музею.

Ключові слова: освітня діяльність, педагогічний музей, методичні посібники, книги.

Глибокі соціальні, духовні, економічні зрушення, що відбуваються на початку ХХІ ст. в Україні, суттєво змінюють вимоги до рівня професіоналізму, інтелектуальних, соціокультурних, моральних якостей учителя, а отже, є потреба в змінах щодо професійної підготовки майбутнього вчителя. У Законі України «Про освіту» (2016), Державній програмі «Вчитель» (2002) зазначається, що саме через діяльність педагога реалізується державна політика, спрямована на зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу нації, розвиток вітчизняної науки, збе-

реження і примноження культурної спадщини.

Важливим, на нашу думку, в справі професійного становлення майбутнього вчителя, удосконалення його професійної майстерності є звернення до функціонування педагогічних музеїв на початку ХХ ст. Аналіз діяльності музеїв педагогічного профілю – своєрідних центрів методичної допомоги вчителям – сприятиме професійному зростанню педагогів у вивченні історії освіти України, поглибленню, розширенню та отриманню нових знань з історії рідного краю, безцінних історико-методичних надбань тощо.

Аналіз численних публікацій дає нам змогу виділити такі напрямки досліджень: загального (теоретичні засади музеєзнавства) (М. Бондар, Й. Бенеш (J. Beneš), Ф. Вайдачер (F. Waidacher), А. Грегорова (A. Gregorova), І. Довжук, К. Левикін, Р. Маньковська, Г. Мезенцева, І. Пантелейчук, А. Разгон, М. Рутинський, Г. Скрипник, В. Хербст); педагогічного (Л. Данилова, О. Караманов, С. Мелик-Нубаров, Ю. Павленко, Н. Пусепліна, К. Патцвал (K. Patzwall), В. Тригубенко, К. Шрайнер (K. Schreiner), М. Юхневич), шкільного (Л. Гайда, І. Верба, М. Заїрова, І. Ласкій, Ю. Омельченко, А. Сейненський, О. Юрчук). Історію становлення і розвитку педагогічного музею Глухівського учительського інституту презентували М. Гурець, Т. Дружченко, Л. Задорожна та ін.

Метою нашого дослідження є розширення й поглиблення знань про основні тенденції діяльності педагогічних музеїв України на початку ХХ ст., їх вплив на професійну підготовку майбутніх учителів на прикладі діяльності педагогічного музею Глухівського учительського інституту.

Завдяки реформам середини ХІХ ст. в країні почалися помітні суспільно-політичні перетворення, що істотно прискорили трансформацію освітньої галузі. У другій половині ХІХ ст. музей активно освоює нову галузь соціальної практики – сферу освіти. Реалізація нових соціальних функцій зумовила виникнення педагогічних музеїв. У 1864 р. було створено Педагогічний музей військово-навчальних закладів з метою накопичення навчальних посібників з різних галузей знань. Первинний його фонд склали книги, карти і креслення. Основна колекція посібників почала формуватися з предметів, які виписувалися із-за кордону. Це було пов'язано з відсутністю вітчизняної науково-методичної і матеріально-технічної бази. Постачання здійснювалося переважно із західноєвропейських країн – Німеччини, Англії, Франції та Італії.

Наприкінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. в нашій країні і за кордоном склалася ситуація, коли музей, набувши статусу освітнього інституту, сприймався чи не найактуальнішим засобом реформування школи. Він був потрібний учителям, студентам, учням, ставши невід'ємною частиною освітньої системи. Звернення до музею як засобу подолання кризи в освіті було не випадковим. Адже програма, зокрема педагогічних музеїв, передба-

чала поширення прогресивних методів навчання через ознайомлення учителів із новітніми посібниками і лекціями, використання візуальних джерел на уроках.

Перший педагогічний музей був задуманий як просвітницький заклад для всіх категорій населення, що надавало йому характеру суспільного центру, який досліджував актуальні проблеми педагогічної науки. З часом музей розширив сферу впливу. Він мав кабінети наочних посібників з усіх предметів середньої школи, ініціював створення нових посібників, сприяв освоєнню прогресивних методів навчання і виховання. Також музей був ініціатором проведення всеросійських з'їздів учителів, психологів (1903–1913), створення першої в Російській імперії лабораторії експериментальної психології, Педагогічної академії, брав участь у міжнародних виставках тощо. За прикладом Педагогічного музею, народні читання почали проводитися в багатьох містах Російської імперії: Києві, Кишиневі, Одесі, Миколаєві, Єкатеринбурзі та інших містах [6; 7, с. 162].

Необхідно зазначити, що педагогічні музеї виникали як за ініціативою органів народної освіти (відділів народної освіти губернських та повітових земств), так і різноманітних просвітницьких товариств, навчальних закладів. Мета цих музеїв – пропаганда ідеї наочного навчання. Вона досягалася шляхом зібрання в музеях наочних посібників, які були виготовлені вітчизняними й закордонними виробниками, а також саморобних посібників (виготовлені майстернями при музеях, руками самих студентів і учителів).

Перший обласний педагогічний музей для сільських учителів було створено в 1885 р. Катеринославським земством. Один з перших окружних музеїв, що виник при управлінні Київським навчальним округом (1902, з 1912 – Педагогічний музей ім Цесаревича Олексія в Києві), мав колекцію наочних посібників, предметів шкільної архітектури, гігієни і фізичного виховання, навчальні приладдя (вітчизняні та іноземні), педагогічну бібліотеку, з 1907 – зразковий фізичний кабінет. Основне призначення Педагогічних музеїв наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. – надання допомоги педагогам у доборі засобів навчання [3, с. 421].

Чернігівський педагогічний музей та подібні йому, що існували на той час в Україні, слугували для практикуючих учителів своєрідними методичними центрами по обміну педагогічним досвідом. До музеїв педагогічного профілю належали також Катеринославський педагогічний музей (1885), Одеський міський з професійним відділом (1898); музеї наочних посібників при Товариствах писемності в Києві (1899) та Харкові (1902), при Херсонській міській управі (1912), при Глухівському учительському інституті тощо [1, с. 146–147].

Глухівський учительський інститут було засновано в 1874 р. Згідно з «Положенням про учительські інститути», затвердженого 31 травня 1872 р.; основним його завданням була підготовка вчителів для міських учи-

лиш. Для здійснення цієї мети викладачі інституту повинні були володіти ґрунтовними знаннями, ознайомитись з кращими візуальними джерелами і навчальними посібниками та методичними рекомендаціями по предметах курсу міських училищ.

На той час в інституті крім основних кабінетів, передбачених Статутом, існував ряд допоміжних навчальних підрозділів, зокрема фізичний кабінет, природничо-історичний кабінет та ін. До 1 січня 1911 р. у ньому містилося 35 предметів на суму 462 крб. 7 коп. [2, с. 433].

З метою покращення практичної підготовки студентів інституту, ознайомлення їх з передовими досягненнями методичної науки в 1910 р. було відкрито педагогічний музей. До його колекції входили найкращі методичні посібники та підручники з педагогіки, історії, географії, фізики, природознавства, книги для читання, наочні посібники з кожного навчального предмета, кращі роботи студентів з ручної праці. Музей був призначений також для ознайомлення викладачів і студентів з педагогічними творами, з методичними довідниками і наочністю з предметів курсу міських училищ тощо. Учителі зразкового міського училища користувалися наочними посібниками, що знаходилися в музеї інституту, добре усвідомлюючи необхідність цих посібників для ефективної і успішної роботи.

Створення музею відбулося за рахунок «пожертвування» різних установ міста. Уже в перший рік існування він мав значні фонди навчальної та методичної літератури. У тогочасних звітах говорилося про те, що Педагогічний музей станом на 1 січня 1911 р. мав колекцію з книг – 311 назв в 347 томах на суму 225 крб. 08 коп. та наочних посібників 233 назви на суму 2204 крб. 83 коп. [2, с. 434].

Певна річ, опрацювати таку кількість літератури вихованцям було важко. Тому, починаючи з 1910–1911 навчального року, виробили систему групових занять у музеї (були організовані практичні заняття вихованців випускного класу), за якою невеликі групи студентів працювали з літературою окремо визначеного розділу музею. Заняття проходили щоденно упродовж навчального року з 17 до 19 год., крім неділі і святкових днів. Така робота тривала протягом навчального року, але після студентських канікул, починаючи з березня, щотижня проводилися збори, де слухалися реферати студентів з бібліографічним аналізом методичних посібників та підручників [4, с. 76]. Вихованцями були представлені письмові реферати по вивчених посібникам, які і були заслухані на особливих педагогічних зібраннях, в присутності викладачів (по спеціальності) і під головуванням директора, причому в обговоренні реферату брали участь усі вихованці. Результати обговорення (переваги і недоліки навчальних наочних посібників і ступінь їх придатності для використання вчителями міських училищ) записувалися в особливі протоколи, які згодом були видані кожному студенту, що слугувало для них своєрідним довідковим виданням.

Зокрема, у Протоколі № 4 педагогічних зборів засідання 29 і 31 березня 1911 р. під головуванням директора інституту М. Григоревського в присутності учителів і вихованців випускного класу інституту, після заслуховування рефератів вихованців Маринченка, Ящика і Корсуна про наочні посібники по історії, які знаходилися в педагогічному музеї при інституті і в результаті всебічного обговорення, дійшли до наступних висновків наочні посібники з історії:

1. Автор Рождественський «Вітчизняна історія в картинах», 30 картин наклеєних на полотно (ціна 22 крб.). Картини, відрізняючись цілком задовільним виконанням з художнього боку і історичною правдою, дуже бажані для придбання в міські училища, як хороший посібник для викладання історії.

2. Автор А.К. Залеська «Картини по російській історії для школи і дому», 14 картин (ціна 3 крб.), а також наклеєні на картон (6 крб.). Порівняно з картинами Рождественського картини Залеської менш художні, маючи перші, немає потреби придбавати картини Залеської.

3. Автор Дубенський «Історія в картинах», 5 картин, наклеєних на полотно за ціною 7 крб. Картини дуже придатні при повторенні курсу російської історії і при огляді подій з російського життя по епохах. На кожній картині приблизно 14–18 окремих картин. Для міських училищ картини Дубенського цілком придатні.

4. «Російська історія в картинах», 18 картин без наклеєнки (ціна 3 крб. 60 коп.). Картини представляють копії з картин кращих художників і відрізняються історичною достовірністю. Незручність картин для показу полягає в тому, що на окремому листі зображено по 2–3 картини. Видано видавництвом Т-ва І.Д. Ситіна. Останнім часом І.Д. Ситіним видані ті ж картини в альбомі, ціна якого 3 крб., в 33 окремих картинах. Текст розміщений у вигляді книжечки. Для міських училищ картини дуже бажані.

5. Автор С.О. Князьков «Історія в картинах», видавництво Гросмана і Кнебеля, 29 картин (ціна 53 крб. 65 коп.). Деякі з картин за своїм змістом тенденційні і зображують негативні сторони історичного життя російського народу (наприклад, картина за царювання імператора Миколи I). При картинах є текст окремими книжечками для кожної картини, складений дуже цікаво. Ціна картин досить висока. Загалом серія картин С.О. Князькова представляє багату ілюстрацію різних сторін культурно-побутового життя держави і має слугувати гарним посібником при викладанні історії. Придбання в міські училища названої серії дуже бажано [2, с. 410].

На засіданнях обговорювались навчальні та методичні посібники із багатьох навчальних дисциплін. Зокрема, Педагогічні збори 20 і 22 квітня 1911 р. під головуванням викладача природознавства С.О. Криловського після заслуховування рефератів вихованців випускного класу Вирового, Жакова, Панченка, Бессараба і Михайлеця про навчальні і наочні посібники по

фізиці і природознавству дійшли наступного висновку. 1. Книги для сучасної школи: Основні питання фізики в елементарному викладі. Збірка статей, складена групою викладачів середньої і вищої школи, 2 книги з малюнками. Ціна 2 крб. Видання Ситіна, Москва. Виклад матеріалу у посібнику з найважливіших питань фізики доступний, популярний. Ілюстрований достатньою кількістю хороших малюнків, що дає можливість легко розібратися в тому, що підручники фізики дають в надзвичайно стислому і не завжди легко зрозумілому вигляді. Видані книги добре.

Автор В.В. Лермантов «Методика фізики і утримання приладів у справності». Видання К. Л. Римера, СПб., 1907 р. за ціною 1 крб. 20 коп. Методика фізики Лермантова, хоча і не дає методів викладання фізики, але є цілком доступною інструкцією по догляду за фізичним кабінетом. У цій книзі можна знайти дуже багато корисних відомостей відносно постановки фізичних дослідів і ремонту фізичних приладів. Видана книга досить добре. Тому її можна рекомендувати учителям міських училищ як інструкцію по догляду за фізичним кабінетом.

Крім того, обговорювались посібники з ботаніки, зокрема авторства Кайгородова «Початкова ботаніка для міського училища» з багатьма малюнками, схвалений Міністерством народної освіти для учнів міських училищ і вчительських семінарій як посібник. Ціна 65 крб., СПб., 1905 р. Ця книга відрізняється елементарністю викладу. Рослини в ній розподілені по поясах і, головне, – вказана користь кожної рослини. Вказані достоїнства книги дають можливість рекомендувати її для придбання у бібліотеки міських училищ як хорошу книгу для молодшого віку. Ціна книги доступна.

У педагогічному музеї інституту демонструвались наступні наочні навчальні посібники з ботаніки, які можна використовувати в міських училищах:

1. А.Г. Генкель «Шкільний ботанічний атлас», 52 таблиці з текстом в окремих виданнях (СПб., вид. Пересувний музей наочних посібників, ціна 29 крб. 80 коп.).

2. «Середовище кольорів». Наочний посібник з вивчення ботаніки, 50 таблиць із зображенням представників найголовніших сімейств квіткових вищих спорових рослин з детальним їх описом. З додатком бібліографічного покажчика кращих книг з ботаніки (Видання Т-ва І.Д. Ситіна, Москва, Ціна 3 крб.).

3. Шуберт «Ботанічний атлас» як допоміжне видання до навчальних посібників, з додатком короткого пояснювального тексту у перекладі М.І. Раєвського (СПб. Видання О.А. Битепана, ціна 3 крб.).

4. «Шкільний біологічний гербарій» з пояснювальним текстом (видавець Музей і майстерня наочних навчальних посібників Курського губернського земства, ціна 6 крб. 15 коп.).

5. «Яблуна. Зовнішня і внутрішня будова окремих органів». Модель з пояснювальним текстом (Москва, вид. Кнобеля. Ціна 1 крб.).

Таблиці шкільного ботанічного атласу А.Г. Генкеля вийшли в 4-х наступних виданнях: морфологія рослин – 14 табл.; анатомія і фізіологія рослин – 14 табл.; біологія рослин – 12 табл.; біологія і палеонтологія і рослин – 12 табл. великого формату з паперу, наклеєним на полотно, стінні розфарбовані таблиці Генкеля були незамінним посібником при викладанні ботаніки. Учитель може за допомогою цих таблиць в повному обсязі і наочно пройти курс морфології, анатомії, фізіології і навіть біології рослин. У першому випуску (морфологія рослин) у збільшеному вигляді виразно і наочно зображено: 1) насіння і проростання квасолі; 2) корінь; 3) стебло і його видозміни; 4) бульба, цибулина і брунька; 5) форма листя; 6) видозміна листя; 7) листорозміщення; 8) суцвіття; 9) будова квітки; 10) покриттів квітки; 11) тичинка, товчачик; 12) запліднення і 13) плоди. Завдяки правильному забарвленню і виразним малюнкам ці таблиці давали дітям прекрасні поняття про проростання насіння, будову квітки, суцвіття тощо.

Взимку, коли вчитель не мав можливості показати дітям справжню квітку, зелені гілочки з листям, повести дітей у ліс і вивчити листорозміщення на самих деревах, будову листка та ін., таблиці давали можливість без екскурсій на природу наочно вивчати окремі частини рослини. Значна необхідність відчувалася в цих таблицях при проходженні анатомії і фізіології рослин. Адже далеко не кожна школа мала мікроскоп [2, с. 392]. Крім того, завдяки таблицям можна було вивчати рослини інших країн. Зокрема у 3-му випуску були представлені таблиці: 1) гірських і полярних рослин; 2) водних рослин; 3) рослин посушливих країн; 4) співжиття / симбіоз; 5) паразити вищих рослин; 6) рослин м'ясоїдних; 7) захист від ворогів; 8) запліднення за допомогою вітру і води; 9) самозапилення; 10) запліднення за посередництва комах; 11) захист пилку; 12) турбота про потомство. Цей перелік вказує на багатий і різноманітний зміст третього випуску таблиць, а четвертий випуск був присвячений біології і палеонтології [2, с. 395]. По мінералогії в педагогічному музеї демонструвались наступні наочні посібники:

1. Царство мінералів, опис головних мінералів і їх родовище і значення для промисловості. Таблиці по мінералогії (73 таблиці у фарбах і 18 фотокопій).

2. Мінералогічний атлас складається з 24 хромолітографічних таблиць з коротким текстом. У рефераті студента О. Панченка подано докладний перелік наочних посібників з ботаніки та мінералогії. Це атласи, таблиці, моделі, гербарії, колекція мінералів тощо. Крім того, в музеї широко були представлені різноманітні навчальні матеріали з географії: підручники і навчальні посібники, хрестоматії і книги для читання, наочні посібники з географії та методика викладання географії тощо [2, с. 402].

На педагогічних зборах заслуховували доповіді вихованців, які аналізували не лише наочні посібники, кар-

ти, картини, але і підручники з різних галузей знань. Так, наприклад на засіданні 19 квітня 1911 р. заслухали доповіді студентів Тимофія Гимона і Вікентія Кулика, що розглядали методичні посібники до проведення пояснювального читання з російської мови. Схвальні відгуки отримали посібники авторів Тихомирова, Козьміна, Єльніцького і Зимницького, що знаходилися в педагогічному музеї. Незначні зауваження мали посібники авторів Шереметовського та Трояновського. Користь таких занять у музеї, на думку викладачів і по визначенню самих студентів, була очевидною: останні виходили із стін навчального закладу, ознайомившись з кращими зразками навчальних і наочних посібників [2, с. 387].

Про високий рівень підготовки студентів Глухівського учительського інституту може свідчити той факт, що їхньому суворому аналізу підлягали підручники педагогіки, написані М. Олесницьким (наприклад «Курс педагогіки», Київ, 1885–1887 та ін.), К. Єльніцьким («Курс педагогіки і дидактики» СПб, 1907 р., «Педагогічна хрестоматія для навчальних закладів» та ін.), М. Чистяковим («Курс педагогіки», СПб., 1907 р. та ін.), Демковим та іншими відомими педагогами [2, с. 421].

Усього ж до 1917 р. в музеї інституту зберігались книжки (1933 найменування у 2307 томах) і 429 наочних посібників (крім посібників, виготовлених руками студентів) [4, с. 78].

З усіх учительських інститутів, що існували в дореволюційній Росії та Україні, така робота студентів проводилась лише в Глухівському.

Результати творчої роботи вихованців інституту були широко представлені на Київській виставці навчальних посібників і матеріалів навчальних закладів (1913), де від Київського учбового округу брали участь Глухівський, Київський та Вінницький інститути, десятки учительських семінарій, реальних училищ, чоловічих та жіночих гімназій. Глухівський учительський інститут подав експонати 108 найменувань і при ньому міське училище – 52 (для порівняння: від Київського – 92 і 20, від вінницького – 20). Серед робіт вихованців були альбоми з тематичними ілюстраціями, папки з творами, виготовлені власноручно географічні карти, зразкові зошити та ін. [5].

За кілька років музеї уже являв собою гордість інституту, нараховував тисячі примірників літератури та експонатів на 3000 карбованців, хоча багато предметів поступало безоплатно. Музей був лабораторією не тільки для студентів інституту, а й для вчителів міського училища [3, с. 422].

Таким чином включення педагогічних музеїв в освітній процес неминує сприяти розширенню сфери професійної компетентності педагога, детермінував необхідність набуття дидактичного досвіду організації діяльності на створення експозицій нових музеїв. Фактично була поставлена проблема вдосконалення професійної підготовки педагогів, введення в освітні програ-

ми розділів, якість яких з найбільшим освітнім ефектом виявлялася, якщо їх освоювали в музеї. Адже саме педагогічні музеї взяли на себе ініціативу навчання педагогів основам візуальної грамотності. На початку ХХ ст. в різних містах Російської імперії налічувалася значна кількість педагогічних музеїв, що надавали методичну допомогу педагогам, займалися колекціонуванням раритетів, що стосувалися освіти, складали колекції наочних і навчальних посібників, здійснювали видання і розповсюдження методичної літератури, проведення тематичних освітніх виставок, тобто їх діяльність була спрямована на сприяння професійного розвитку педагогічних кадрів.

Проведене дослідження не висчерпує всіх аспектів цієї багатогранної проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок, на наш погляд, може стати пошук інших форм і методів діяльності педагогічного музею, ефективного розвитку системи професійної підготовки майбутніх учителів засобами музейної педагогіки.

ПОСИЛАННЯ

1. Данилова Л.О. Розвиток музеїв педагогічного профілю в Україні з кінця ХІХ ст. до наших днів / Л.О. Данилова // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 146–153.
2. Ежегодник Глуховского учительского института. – К., 1912. – Вып. 1. – С. 389–420.
3. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком, Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Задорожна Л. Глухівський учительський інститут (1874–1917) / Л. Задорожна // Шлях освіти. – 1999. – № 1. – С. 74–79.
5. Рибальченко Л.Л. Учбові музеї Харкова у другій половині ХІХ– на початку ХХ ст. / Л.Л. Рибальченко // 9 Сумцовські читання: Музей і сучасність. – Харків, 2003. – С. 1–2.
6. Новорусский М.В. Музеи и их образовательное значение // Помощь семье и школе / Сост. Н.Н. Бахтин, Е.С. Дедюлина и др. – М., 1911. – С. 38.
7. Юхневич М.Ю. Я поведу тебя в музей: учеб. пособ. по музейной педагогике / М.Ю. Юхневич; М-во культуры РФ и [др.]. – М., 2001. – 224 с.

Снагощенко В.В. Образовательная деятельность педагогического музея Глуховского учительского института в начале ХХ в.

В статье рассматриваются основные тенденции образовательной деятельности педагогических музеев Украины, характеризуется образовательная деятельность педагогического музея Глуховского учительского института, ее влияние на профессиональную подготовку будущих учителей в начале ХХ века.

Ключевые слова: образовательная деятельность, педагогический музей, методические пособия, книги.

Snahoshchenko V.V. Educational activities of pedagogical museum in Hlukhiv Teachers Institute in the beginning of the twentieth century

In the article we talk about the main trends of educational activity of pedagogical museums in Ukraine, we characterize educational activity of pedagogical museum in Hlukhiv Teachers Institute and its impact on the professional training of future teachers in the beginning of the twentieth century. We determine the main directions of work, and peculiarities in the activity of the given pedagogical museum.

Key words: educational activity, pedagogical museum, methodical study guides, books.

07.03.2017 р.

J